سرمقاله

حلقه گمشده تاب‌آوری شناختی جامعه

ادامه از صفحه ۱

... اگر جامعه‌ای با موجی از اخبار متناقض، شایعات و روایت‌های تاگران کننده روبه‌رو شود، چه چیزی مانع فروپاشی اعتماد عمومی و اختلال در تصمیم‌گیری جمعی خواهد شد؟ آیا صرفاً تشخیص اخبار جعلی کافی است یا جامعه به توانمندی عمیق‌تری برای مواجهه با دست‌کاری شناختی نیاز دارد؟ این پرسش، محور اصلی مقاله‌ای علمی با عنوان «آمادگی ارتباطی به‌عنوان یک قابلیت اصلی برای تاب‌آوری اجتماعی در برابر جنگ شناختی» است که ۱۹ اوت ۲۰۲۶ در مجله Defense & Security Analysis منتشر شده است. سارا روسو، سرنا تاگلیاکوزو، خوان کامیلو اورازان چینچیلا و لیتا ماریا ماتریک-ویلاتوا در این پژوهش، با پیوند دادن سه حوزه ارتباطات، تاب‌آوری اجتماعی و جنگ شناختی، بر مفهومی تأکید می‌کنند که می‌تواند تکاه مایه دفاع شناختی را از مقابله با اخبار جعلی فراتر ببرد: «آمادگی ارتباطی». اهمیت این مقاله در طرح یک مسئله اساسی است که جنگ شناختی فقط رقابت بر سر انتشار اطلاعات یا تحمیل یک روایت نیست، بلکه می‌تواند اعتماد عمومی، شیوه تفسیر واقعیت و توانایی جامعه برای تصمیم‌گیری و اقدام هماهنگ را نیز تحت تأثیر قرار دهد. گاهی هدف یک عملیات اطلاعاتی، الزاماً متقاعد کردن مخاطب به پذیرش یک ادعای خاص نیست بلکه ایجاد تردید، تشدید سردرگمی و تضعیف اعتماد به منابع معتبر است.

آمادگی ارتباطی فراتر از اطلاع‌رسانی

آمادگی ارتباطی را می‌توان توانایی جامعه و نهادهای آن برای حفظ ارتباطات قابل اعتماد، مدیریت ابهام و تولید فهم مشترک در شرایط بحران و اختلال اطلاعاتی دانست. بر اساس چارچوب مقاله، ارتباطات صرفاً انتقال پیام نیست، فرایندی اجتماعی است که در آن اعتماد شکل می‌گیرد، پیام‌ها تفسیر می‌شوند، هیجان‌ها بر قضاوت اثر می‌گذارند و برداشت‌های فردی به رفتارهای جمعی تبدیل می‌شوند. برای مثال، هنگامی که در یک بحران، چند روایت متناقض منتشر می‌شود و نهادهای مسئول تنها اطلاع‌رسانی هماهنگی ندارند، مسئله فقط دسترسی مردم به خبر نیست؛ بلکه مرجعیت خبری، اعتماد عمومی و امکان تصمیم‌گیری درست نیز آسیب می‌بیند. در چنین شرایطی، حتی اطلاعات درست هم ممکن است در فضای بی‌اعتمادی و سردرگمی اثرگذاری خود را از دست بدهد. نویسندگان برای توضیح این فرایند، پنج مؤلفه را مورد توجه قرار می‌دهند: مواجهه با پیام، تفسیر آن، فعال‌سازی عاطفی، تقویت اجتماعی از طریق شبکه‌های ارتباطی و در نهایت شکل‌گیری پاسخ‌های رفتاری و سازمانی. این چارچوب نشان می‌دهد که اثرگذاری یک پیام را نمی‌توان فقط با محتوای آن سنجید؛ باید دید چگونه فهمیده می‌شود، چه احساسی ایجاد می‌کند و چگونه به رفتار اجتماعی راه می‌یابد.

«رسانه و اعتماد» دو رکن تاب‌آوری شناختی

یکی از دلالت‌های مهم این پژوهش، جایگاه اعتماد عمومی در تاب‌آوری اجتماعی است. اعتماد، سرمایه‌ای نیست که بتوان آن را در زمان بحران و با چند اطلاعیه رسمی ایجاد کرد بلکه حاصل عملکرد مستمر، شفافیت، پاسخ‌گویی و ارتباط حرفه‌ای تهادها و رسانه‌هاست. در این میان، رسانه‌ها مسئولیتی فراتر از انتشار سریع خبر دارند. رسانه معتبر باید بتواند در شرایط ابهام، میان واقعیت تأییدشده و اطلاعات در دست بررسی تمایز بگذارد، از بازنشر شتاب‌زده روایت‌های تأییدنشده پرهیز کند و با ارائه زمینه و تحلیل، به فهم درست رویدادها کمک کند. مدیریت عدم قطعیت، به معنای پنهان کردن ابهام نیست بلکه یعنی صادقانه توضیح دهیم چه چیزی را می‌دانیم و چه چیزی هنوز روشن نشده است. از همین منظر، آمادگی ارتباطی صرفاً مسئولیت رسانه‌ها یا دستگاه‌های اطلاع‌رسانی نیست؛ نهادهای رسمی، مراکز علمی، سازمان‌های اجتماعی و شهروندان نیز در شکل‌گیری آن نقش دارند. تاهماهنگی میان این بازیگران می‌تواند حتی در حضور رسانه‌های متعدد، به اختلال در ارتباطات عمومی منجر شود.

ضرورت عبور از واکنش مقطعی به آمادگی راهبردی

دلالت کاربردی این مقاله برای سیاست‌گذاری رسانه‌ای روشن است: تاب‌آوری شناختی را نمی‌توان به مقابله موردی با شایعات یا تولید محتوای رسانه‌ای محدود کرد. این ظرفیت باید پیش از وقوع بحران، از طریق تقویت اعتماد عمومی، آموزش سواد رسانه‌ای و شناختی، هماهنگی ارتباطی تهادها و ارتقای توان حرفه‌ای خبرنگاران شکل بگیرد. همچنین طراحی رزمایش‌های ارتباطی برای سنجش واکنش تهادها در برابر پیام‌های متناقض، اضافه‌بار اطلاعاتی و اختلال در هماهنگی، می‌تواند به شناسایی نقاط ضعف این نظام کمک کند. البته مقاله مورد اشاره، بیش از آنکه یک نسخه اجرایی قطعی ارائه دهد، چارچوبی مفهومی برای فهم رابطه ارتباطات و تاب‌آوری اجتماعی ترسیم می‌کند؛ چارچوبی که برای تبدیل شدن به سیاست عملی، به پژوهش‌های میدانی و شاخص‌های قابل سنجش نیاز دارد.

واقعیت این است که در عصر جنگ شناختی، جامعه فقط با کمبود اطلاعات آسیب نمی‌بیند؛ گاهی ازباشت اطلاعات متناقض، بی‌اعتمادی و ناتوانی در تشخیص منابع معتبر، تهدید بزرگ‌تری است. بنابراین، پیش از آنکه ذهن جامعه هدف عملیات شناختی قرار بگیرد، باید زیرساخت‌های ارتباطی آن را مقاوم کرد. آمادگی ارتباطی یعنی جامعه در شرایط بحران، نه‌تنها بتواند خبر دریافت کند، بلکه بتواند حقیقت را بهتر تشخیص دهد، به منابع معتبر اعتماد کند و برای اقدام هماهنگ، انسجام خود را حفظ کند.

ابراهیم اقشاری
alborz.payam@gmail.com

پیام آشنا از نشست هفتگی سخنگوی وزارت امور خارجه گزارش می دهد

ایران با هوشیاری تحولات را رصد می‌کند

الهام آمرکاشی – سخنگوی وزارت امور خارجه درباره مصوبه اخیر پارلمان ارمنستان درباره پروژه مسیر ترامپ و تشست سه‌جانبه ارمنستان، جمهوری آذربایجان و آمریکا درباره این پروژه و اینکه آیا ایران مواضع خود را درباره حفظ مرزهای بین‌المللی به طرف ارمنی منتقل کرده است یا خیر، گفت: ما همیشه از رفع انسداد مسیرهای مواصلاتی استقبال کرده ایم. ما همواره تأکید کرده‌ایم که این طرح‌ها نباید موجب تغییر در مرزهای شناخته‌شده یا تغییر در ژئوپلیتیک منطقه شوند. ما حتماً موظف هستیم نسبت به اقدامات و شرارت‌های تیروهای بیگانه، از جمله آمریکا، نگران باشیم؛ چراکه تجربه نشان داده است حضور و ورود آمریکا به منطقه همواره با ناامنی همراه بوده است. از این‌رو، نگرانی‌های خود را در صریح به دوستانمان در جمهوری ارمنستان منعکس کردیم.

قدردانی از مدافعان وطن و تیروهای مسلح

اسماعیل بقایی سخنگوی وزارت خارجه صبح روز گذشته ۱۸ آبان‌ماه در ابتدای نشست هفتگی خود با اصحاب رسانه گفت: قدردانی ویژه‌ای دارم از مدافعان وطن، اعم از کسانی که در مرزها مشغول صیانت از حریم ایران هستند و تیروهایی که در یگان‌های هوافضای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و ارتش جمهوری اسلامی ایران از کشور دفاع می‌کنند. می‌دانیم که این عزیزان ماه‌هاست به‌صورت شبانه‌روزی مشغول دفاع از کشور هستند. از خود این مدافعان و همچنین خانواده‌هایشان که با صبوری و شکیبایی حامی مدافعان میهن هستند، قدردانی می‌کنیم.

غزه در محاصره؛ ممانعت از ورود کمک‌های بشردوستانه

سخنگوی وزارت امور خارجه با اشاره به "ممانعت از ورود دارو و کالاهای بشردوستانه بخشی از کارزار تسل کشی فلسطینیان است"، مطرح کرد: تکته قابل اشاره در این جلسه، درباره اتفاقاتی است که در منطقه ما در حال وقوع است و هر هفته به‌نوعی به آن پرداخته‌ایم؛ فاجعه انسانی در غزه و کرانه باختری. با وجود تفاهمی که چند ماه قبل در شرم‌الشیخ به امضا رسید، رژیم صهیونیستی حتی به آن تفاهم نیز وقعی نمی گذارد؛ تفاهمی که خود این رژیم بخشی از آن بود و بزرگ‌ترین حامی‌اش، یعنی آمریکا، مبتکر و پیشنهاددهنده آن بودها در فصل زمستان با یکی از بدترین فجایع انسانی مواجه هستیم. مردم غزه بدون برخورداری از حداقل امکانات زیستی، با سرما، باران و مشکلات متعدد دست‌وپنجه نرم می‌کنند. روشن است که ممانعت از ورود امکانات ضروری، دارو و کالاهای بشردوستانه، بخشی از کارزار رژیم صهیونیستی برای تسل کشی فلسطینیان است. آمارها نشان می‌دهد از ۶۰۰ کامیون حامل محموله‌های غذایی که قرار بود طبق تفاهم شرم‌الشیخ وارد غزه شود، روزانه حدود ۱۲۰ تا ۱۲۲ کامیون وارد می‌شود که قطعاً پاسخگوی نیازهای جمعیت حدود دو میلیون نفری آوارگان فلسطینی در غزه نیست.

بقایی ادامه داد: هم‌زمان، حملات مستمر رژیم صهیونیستی به آوارگان و چادرهای آنان و همچنین اقدامات شهرک‌نشینان علیه مردم در کرانه باختری، وضعیتی ایجاد کرده است که هر فرد دارای وجدان انسانی باید نسبت به آن اعتراض کند؛ چراکه شاهد ظلم و ستم در حق هم‌نوعان خود هستیم. رژیم صهیونیستی در روزهای اخیر بر جنایات خود افزوده و حجم حملاتش را افزایش داده است. همه این اخبار و گزارش‌ها، جامعه جهانی را بیش از پیش موظف می‌کند که اقدامات جدی اتخاذ کند‌وی خاطرنشان کرد: متأسفیم که سازمان ملل متحد و شورای امنیت این سازمان، تحت تأثیر و نفوذ آمریکا، تاکنون هیچ اقدام مؤثری در این زمینه انجام نداده‌اند. سازمان همکاری اسلامی نیز در این زمینه وظیفه‌ای کاملاً روشن دارد؛ چراکه اساس تشکیل سازمان کنفرانس اسلامی، مقابله با اشغالگری و جلوگیری از سلطه‌طلبی رژیم صهیونیستی بوده است.

پیوندهای ایران و عراق فراتر از فشارهای آمریکا

سخنگوی دستگاه دیپلماسی در ادامه، با ذکر این مهم که "پیوندهای دیرپای ایران و عراق با فشارهای آمریکا مخدوش نمی‌شود" تبیین کرد: ایران و عراق همسایگان دائمی یکدیگر هستند. وی درباره سفر هیئتی از ریاست‌جمهوری عراق به تهران و اظهارات فؤاد حسین، وزیر امور خارجه این کشور، درباره تحولات منطقه و فشارهای آمریکا بر بغداد و نیز انتقال پیشنهاد آمریکا به ایران گفت: رفت‌وآمد میان ایران و کشورهای همسایه امری طبیعی و عادی است. در سطوح مختلف، هیئت‌های اقتصادی، تجاری و سیاسی میان کشورها رفت‌وآمد می‌کنند. در شرایط فعلی، به دلیل اختلال‌هایی که در پروازها و سفرهای هوایی در پی فشارهای آمریکا ایجاد شده، این رفت‌وآمدها بیشتر مورد توجه و رصد قرار می‌گیرد؛ وگرنه طبیعت همکاری با همسایگان اقتضا می‌کند که چنین ارتباطاتی برقرار باشد.

بقایی ادامه داد: در رابطه با فشارهایی که گفته می‌شود به عراق وارد می‌شود، این فشارها، هرقدر هم سنگین باشد، نمی‌تواند و نباید پیوندهای دیرپای ایرانیان و عراقی‌ها را مخدوش کند. ایران و عراق دو همسایه هستند که بودند و برای همیشه نیز خواهند بود. مردم عراق و ایران به‌خوبی می‌دانند که دیگران می‌آیند و می‌روند، اما ما به‌عنوان همسایگان دائمی قرار است در کنار یکدیگر زندگی کنیم.به گفته وی، عراقی‌ها حتماً فراموش نکرده‌اند که زمانی که آمریکا در رأس یک ائتلاف، عراق را مورد حمله قرار داد، همه راه‌ها به روی مردم این کشور بسته شده بود و عراق تحت تحریم‌های سنگین سازمان ملل متحد و کشورهای منطقه قرار داشت. در آن شرایط، این ایران بود که به‌عنوان یار و همراه مردم عراق، با آیندنگری به تحریم‌هایی که علیه مردم این کشور اعمال می‌شد، وقعی نگذاشت. بنابراین، اطمینان دارم بر اساس گفت‌وگوهایی که میان ایران، عراق و سایر همسایگان در جریان است، مصالح عمیق کشورها و منافع دوجانبه و منطقه‌ای بر هرگونه فشار و تهدید خارج از منطقه فائق خواهد آمد.

نگرانی ایران از پیامدهای ژئوپلیتیکی مسیر ترامپ

موضوع قابل اشاره دیگر در نشست سخنگویی که بقایی به آن پرداخت، حول این محور بود که "نگرانی‌های ایران درباره پروژه مسیر ترامپ به ارمنستان منتقل شد"وی با اشاره به این نکته که "ایران با هوشیاری تحولات را رصد می‌کند"، درباره مصوبه اخیر پارلمان ارمنستان درباره پروژه مسیر ترامپ و تشست سه‌جانبه ارمنستان، جمهوری آذربایجان و آمریکا درباره این پروژه و اینکه آیا ایران مواضع خود را درباره حفظ مرزهای بین‌المللی به طرف ارمنی منتقل کرده است یا خیر، گفت: ما همیشه از رفع انسداد مسیرهای مواصلاتی استقبال کرده ایم. ما همواره تأکید کرده‌ایم که این طرح‌ها نباید موجب تغییر در مرزهای شناخته‌شده یا تغییر در ژئوپلیتیک منطقه شوند. ما حتماً موظف هستیم نسبت به اقدامات و شرارت‌های تیروهای بیگانه، از جمله آمریکا، نگران باشیم؛ چراکه تجربه نشان داده است حضور و ورود آمریکا به منطقه همواره با ناامنی همراه بوده است. از این‌رو، نگرانی‌های خود را در صریح به دوستانمان در جمهوری ارمنستان منعکس کردیم.سخنگوی دستگاه دیپلماسی افزود: به ما اطمینان داده شده است که این پروژه به هیچ عنوان موجب تغییر مرزها یا ژئوپلیتیک منطقه نخواهد شد، شرکت‌های ارمنی متولی ساخت‌وساز خواهند بود و هیچ تیروی نظامی آمریکایی در این منطقه مستقر نخواهد شد. در عین حال، ضمن شنیدن این اظهارات، روابط بسیار خوبی با جمهوری ارمنستان داریم و حتماً با چشمانی باز و هوشیاری کامل، تحولات را رصد می‌کنیم. هر جا که منافع خودمان و مصالح جمعی کشورهای منطقه اقتضا کند، ملاحظات خود را به‌روشنی و شفافیت به طرف‌های ذی‌ربط منعکس خواهیم کرد.

تنگه هرمز؛ هماهنگی با ایران شرط عبور ایمن کشتی‌ها

"کشتی‌های عبوری از تنگه هرمز باید با مراجع ذی‌ربط ایران هماهنگ کنند و کشتی‌هایی که از مسیرهای تأمین عبور می‌کنند، دچار حادثه می‌شوند"، از دیگر موارد حائز اهمیت بود که سخنگوی وزارت امور خارجه به آن اشاره کرد. وی درباره آخرین وضعیت تنگه هرمز، اختلاف مواضع ایران و آمریکا درباره نحوه تردد کشتی‌ها در این آبراه و گزارش‌های منتشرشده درباره برخورد کشتی‌ها با مین و سرنگونی یا زمین‌گیر شدن پهپادهای آمریکایی در مناطق جنوبی کشور گفت: در رابطه با وضعیت تنگه هرمز، حتماً ستاد کل نیروهای مسلح و نیروهای نظامی صاحب‌نظر هستند و در این زمینه اعلام نظر کرده‌اند. خبرهایی که می‌شنویم، بسیار روشن است. ما هم در مقابله با پهپادهای دشمن، هم پهپادهایی را که امکان زنده‌گیری آن‌ها وجود دارد، به‌صورت سالم به دست می‌آوریم و هم پهپادهایی را که به حریم سرزمینی ما تعرض می‌کنند، ساقط می‌کنیم. این موضوع روشن است.وی افزود: درباره دفاع از تنگه هرمز و تمامیت سرزمینی ایران نیز تکلیف کاملاً روشن است. هر بار که درباره تنگه هرمز صحبت می‌شود، باید یادآوری کنیم که این تنگه تا پیش از تهم اسفند باز بود. تاامنی در تنگه هرمز نتیجه مستقیم اقدامات تجاوزکارانه آمریکا در خدمت رژیم صهیونیستی است. در شرایط کنونی، کشتی‌هایی که قصد عبور از تنگه هرمز را دارند، برای حفظ امنیت و ایمنی خود باید با مراجع ذی‌ربط کشورمان هماهنگی کنند. اقداماتی که ایران انجام می‌دهد، بر اساس حقوق بین‌الملل و در راستای صیانت از امنیت ملی، در مقام دولت ساحلی است.بقایی خاطرنشان کرد: متأسفانه شاهد هستیم کشتی‌هایی که از مسیرهای تائمن و با فشار یا تطمیع طرف‌های آمریکایی عبور می‌کنند، در بسیاری از موارد دچار حادثه می‌شوند. بنابراین، فکر نمی‌کنم در این زمینه موضوع مبهمی وجود داشته باشد. مادامی که آمریکا به اقدامات مداخله‌جویانه و غیرقانونی خود ادامه دهد، شاهد بازگشت امنیت و ایمنی به این آبراه نخواهیم بود.

توافق قابل اجرا؛ مشروط به تأمین منافع و حقوق ملت ایران

بقایی در ادامه با ذکر این مهم که "ایران فقط تعهداتی را می‌پذیرد که تأمین‌کننده منافع و حقوق ملت باشد"، در پاسخ به این پرسش که «نخست‌وزیر قطر اخیراً از ایران و آمریکا خواسته است به‌جای دنبال کردن یک توافق کامل و ایده‌آل، به توافقی قابل اجرا دست پیدا کنند. این درخواست تشان‌دهنده نگرانی کشورهای منطقه از تداوم وضعیت کنونی است. همچنین ارزیابی وزارت امور خارجه را از تقش و رویکرد کشورهای میانجی در روند مذاکرات تشریح کنید»، گفت: توافقی که قابل اجرا باشد، ما یک بار آن را تجربه کردیم. آن توافق قابل اجرا بود، زیرا طرفین آن را پذیرفتند و در بالاترین سطوح امضا کردند. جمهوری اسلامی ایران با تمام حسن نیت، تعهد و جدیت خود را اثبات کرده است. بقایی با تأکید بر اینکه ما تعهدی را می‌پذیریم که تأمین‌کننده منافع و حقوق ملت ایران باشد، گفت: این‌ها خواسته‌های ما عجیب‌وغریب نیستند؛ خواسته‌هایی هستند که اگر از آن‌ها صرف‌نظر کنیم، هم منافع ما دچار مشکل خواهد شد و هم امنیت منطقه تأمین نخواهد شد. کشورهای میانجی نیز در حال تلاش هستند. هم پاکستان و هم قطر تلاش‌هایی انجام می‌دهند. ما همواره قدردان مساعی جمیله این کشورها بوده‌ایم و کماکان به‌صورت مستمر با هر دو کشور، یعنی قطر و پاکستان، در تماس هستیم.

سخنگوی دستگاه دیپلماسی در پایان، با تأکید بر این امر که "دیپلماسی و میدان دو عرصه جدا از هم نیستند، بلکه مکمل یکدیگرند"، درباره اینکه ایران چه زمانی مسیر مذاکره و دیپلماسی را پایان یافته تلقی خواهد کرد، گفت: دیپلماسی و میدان دو عرصه جدا از یکدیگر نیستند، بلکه مکمل هم هستند. ما تا هر زمان که تشخیص دهیم، می‌توانیم از هر یک از این دو ابزار برای صیانت از منافع و امنیت ملی استفاده کنیم و قطعاً در این زمینه درنگ نخواهیم کرد.

ایران خشک شد. از بس که آب ندارد.